

ROMI U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

PROJEKT:

Stradanje Roma u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu:
Dokumenti,
sjećanja,
obrazovanje

AUTORI:

Danijel Vojak
(Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb)
Ivo Pejaković
(Spomen – područje Jasenovac, Jasenovac)
Goran Lapat
(Učiteljski fakultet u Zagrebu –
Katedra za pedagogiju i didaktiku Odsjeka u Čakovcu)
Neven Kovačev
(doktorand poslijediplomskog studija medievistike na
Filozofском fakultetu Sveučilišta u Zagrebu)

INSTITUCIJE:
Stiftung "Erinnerung,
Verantwortung und Zukunft" (Berlin)
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Zagreb)

1.

PRADOMOVINA ROMA I NJIHOVO NASELJAVANJE HRVATSKIH PODRUČJA

„...svaki ciganin, gdje god se koji uhvati, dužan podavati u zemaljske svrhe 12 denara...“
(Hrvatski sabor, 1593.)

„...neka se objesi svaki Ciganin, koga zateknu u kradji...“
(Hrvatski sabor, 1611.)

„...1. Cigani imadu u svem slušati nadčinjenog kapetana pod prijetnjom izgona iz kraljevine Hrvatske; 2. Ciganin bio pasesioniran ili ne, na čijem mu drago zemljistu, imade kapetan godimice plaćatidva, a neudata ciganka jedan forint; 3. Svaki pojedini ciganin ili ciganka, dolazeći iz inog mesta ili krajine ovamu na sajam, imade platiti spomenutom kapetanu (Marku Nemcu, op. a.) 17 novčića; 4. Nezadovoljli li se točki trećoj, imade vlast zemaljski gospodar ili gospodar sajma od takovih cigana utjerati dotičnu daču za rečenog kapetana...“
(naredba hrvatskog bana Josipa Esterházy, 1738.)

„...ciganske čete, kao i pojedini ciganici, makar i putnim listovi providjeni, imadu se u svoja rodna mjesita odpraviti, ako bi se bez stanovite svrhe ili zasluge klatarili...“
(Banska vlast u Zagrebu, 1851.)

„...opće poznato, da su cigani skitalci na teret ljudskom društvu te da zadavaju briju pučanstvu i oblastima. Nebrojnje su prevare i krade, koje su oni počinili sa još brojnije svagdanje štete, što ih čine ne tuđem dobro. Kad dudu, osjećaju se kod kuće, smještavaju se na tuđem posjedu bez znanja i privole vlastnika, pasu konje po tuđem zemljistu, sijeku drvo i lože vatu, kidaju plotove, kradi povrće i hráče po tuđem imetu... (...) svrha, u koju se ova naredba baš sada izdaje jest, da se sedne strane svi za obranu domovinsposobni cigani pritegnu na vršenje nadležecih obranbenih dužnosti, a s druge strane, da se u pomanjkanju radne snage pritegnu gospodarskom poslu...“
(naredba hrvatskog bana Ivana Škrleca, 1916.)

Pradomovinom romskog stanovništva smatra se područje sjeverozapadne Indije, odakle su se Romi već u V. stoljeću počeli iseljavati zbog čestih ratova i iz ekonomskih razloga (gladi, siromaštva). O tome je zabilježena priča o perzijskom vladaru Bahramu Guru, kojem je indijski vladar posao 12 000 glazbenika i plesača iz plemena Luri ili Zott (današnji Romi) kako bi zabavljali njegovo stanovništvo. Međutim, pojeli su svu stoku i žito i toliko razljutili vladara da ih je protjerao. Jedno od posljednjih masovnijih iseljavanja Roma bilo je od X. do XII. st., kada ih se znatan broj kretao u smjeru Europe. Iseljavanje Roma bilo je povezano s vojnim prodom Tatara iz Azije u Europu. Rome je pri naseljavanju europskih zemalja tamošnje stanovništvo nazivalo različitim imenima. Jedno od njih bilo je „Cigani“, ime nastalo od *atsinganoi* (grč. „nedodirljivi“), a označavalo je skupinu ljudi koji su se zbog nomadskog načina života i zanimanja poput proricanja sudsbine i bavljenja raznim oblicima magije povezivali s Romima. Raznim izvedenicama nastala su imena za Rome: *Tsiganes* u Francuskoj, *Zigeuner* u Njemačkoj, *Zingari* u Italiji, *Cigányok* u Mađarskoj, *Cigani* u zemljama bivše Jugoslavije.

Romi na područje hrvatskih zemalja dolaze u XIV. st. kao dio vala naseljavanja s prostora Jugoistočne Europe. Krajem 1362. spominju se Romi u Dubrovniku, a 1378. u Zagrebu. Kao i na području većine europskih zemalja, Romi su na hrvatskim prostorima bili dobro primljeni jer su se vlastima predstavljali kao hodočasnici koje progone Osmanlije.

U XV. st. mijenja se odnos vlasti i stanovništva u europskim zemljama prema Romima: počinje ih se protjerivati pod optužbama za vraćanje i čarobnjaštvo, otmicu djece i špijuniranje. Tako su i hrvatske vlasti od kraja XVI. st. počele Rome progoniti i braniti im naseljavanje na svojem području.

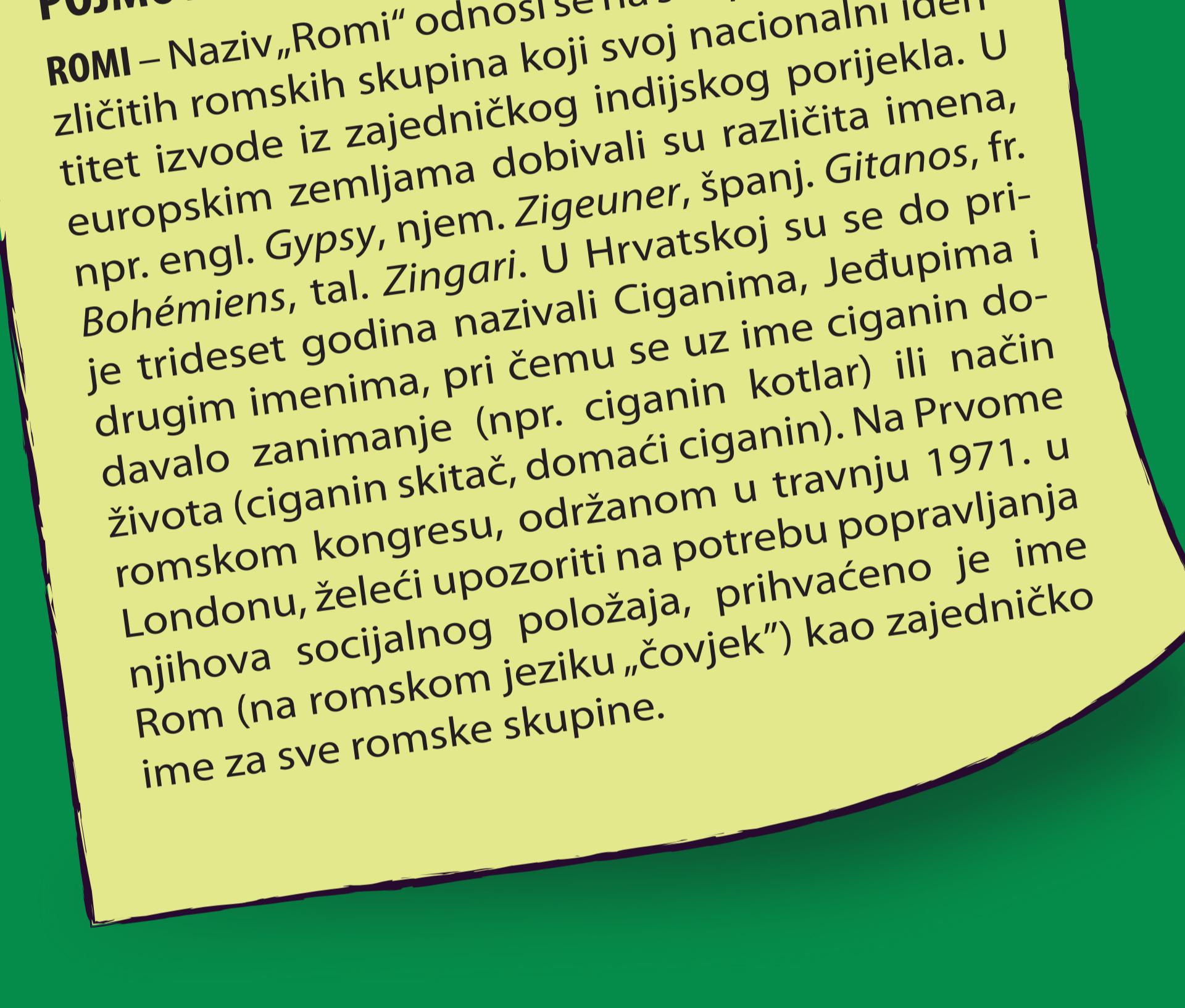

Autor: Danijel Vojak

Unatoč brojnim zabranama i ograničenjima boravka i kretanja, Romi su na prostoru hrvatskih zemalja sve prisutniji. Marija Terezija izdala je nekoliko značajnih odredbi o Romima, kojima je odredila da svi moraju biti stalno naseljeni, kršćanski odgojeni te biti vojnici, ratari ili poljoprivrednici. Međutim, te odredbe nisu bile uspješne jer ih posebice lokalne vlasti nisu provodile.

Sredinom XIX. st. na područje Hrvatske i Slavonije dolaze – na područje od Međimurja, Podravine do Slavonije – veće skupine rumunjskih Roma koji su iskoristili ukidanje rostva na svojem području. Oni su se razlikovali od drugih Roma jer su bili dio Vlaških Roma ili Koritara i govorili starorumunjskim dijalektom *ljambo d' bjaš*, a većina ih se bavila izradom korita i drvenih predmeta za kućanstvo.

Hrvatske su vlasti sve do kraja Prvoga svjetskog rata do nošenjem brojnih zakona uspješno prisiljavale Rome na sjedilački način života.

2.

ROMI U MEĐURATNOM RAZDOBLJU

ROMSKA OBITELJ MAVROVIĆ,
STUPNIK (ZAGREBAČKA OKOLICA), 1939.

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

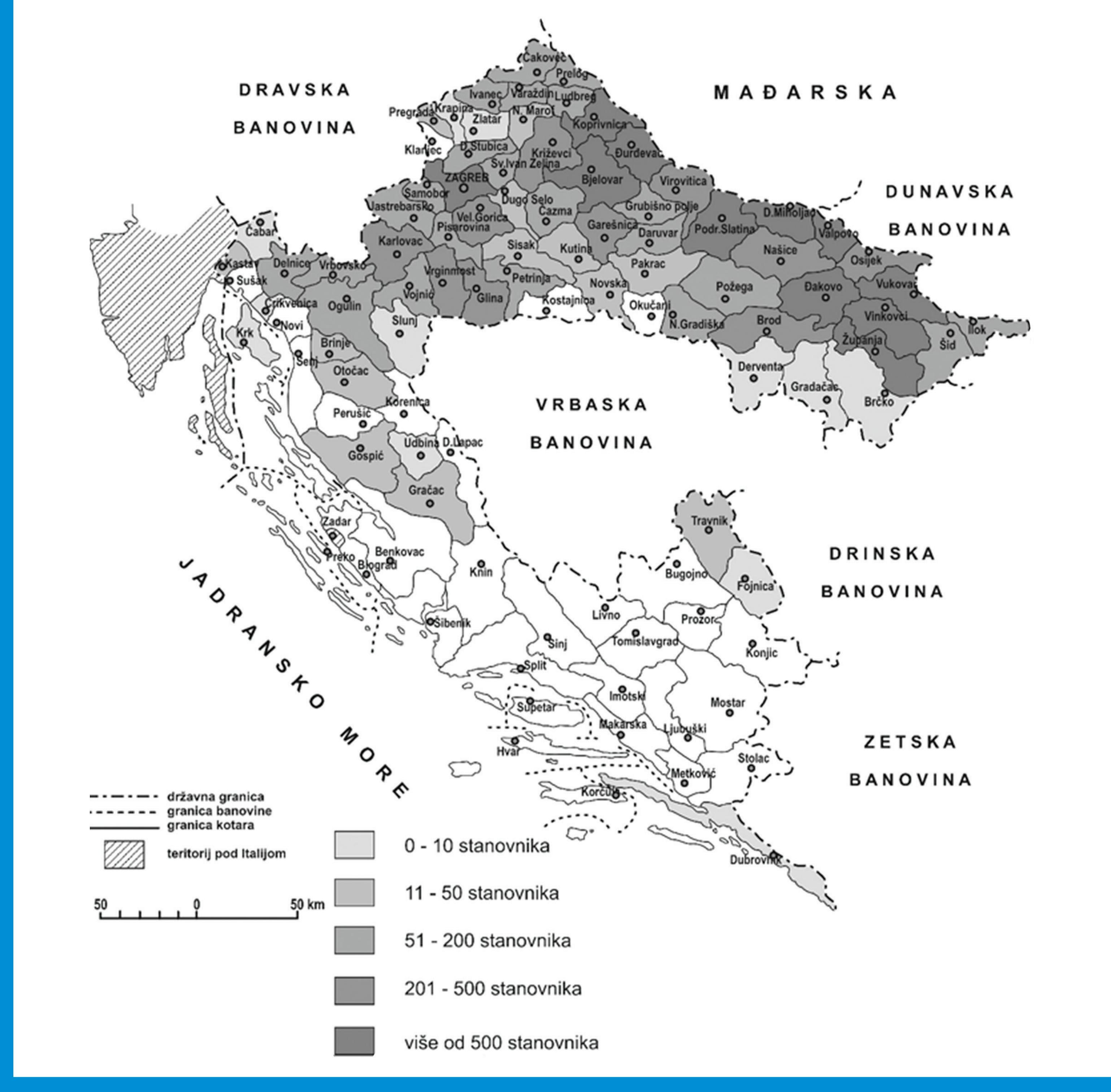
ROMI U LEPOGLAVI (KOTAR IVANEC), 1922.

ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU

Romi su pripadali manjinskom stanovništvu koje nije imalo vlastitu državu i stoga u mnogim evropskim zemljama nisu imali zaštitu vlasti. Nacističke su vlasti u Njemačkoj provodile rasnu politiku prema Romima smatrajući da oni vrijede manje od njemačkog naroda, da „onečišćuju rasnu čistoću njemačkog naroda“. Zato su ih progonili, a dio njih zatvorili u radne logore. Model odnosa nacističkih vlasti prema Romima uoči Drugog svjetskog rata preuzeo je dio evropskih država.

ROMI U BANOVINI HRVATSKOJ, 1939. – 1941.

Autor: Danijel Vojak

U Kraljevini Jugoslaviji uoči Drugoga svjetskog rata živjelo je oko 70 000 Roma, od toga ih je oko 15 000 živjelo na hrvatskim područjima (u Banovini Hrvatskoj). Romi su većinom bili rimokatoličke vjeroispovijesti, najviše su živjeli na seoskim područjima i bili su gotovo nepismeni.

Romi su se u razdoblju između dva svjetska rata najviše bavili obradom drva i metala, poljoprivredom, trgovinom konjima, sakupljanjem sekundarnih sirovina (npr. starog željeza) i zabavljanjem stanovništva (kao glazbenici ili cirkuski dreseri životinja). Manji je dio Roma u Savskoj banovini tada uspio u sklopu agrarne kolonizacije doći do zemlje i baviti se poljoprivredom.

Između Prvog i Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, kao i u drugim evropskim zemljama, mnogi su imali negativno mišljenje o Romima kao lopovima, varalicama, širiteljima zaraza, otmičarima djece i besposličarima. Zbog takvog načina razmišljanja o Romima mnoge su novine posebno naglašavale slučajeve krađa, prijevara i drugih nezakonitih radnji u kojima su sudjelovali Romi. Posljedica takvog razmišljanja i ponašanja bili su sukobi između Roma i neromskog stanovništva.

3.

DRUGI SVJETSKI RAT – NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

IZ GOVORA USTAŠKIH DUŽNOSNIKA O ROMIMA

„(...) postajali su sve bezobrazniji, dok nije ciganin kralj proglašio sam sebe diktatorom, te na najveću potragu i sramotu hrvatskog naroda sebe proglašio njezinim 'vodom' (...)“

(Ante Pavelić,
list Ustaša,
veljača 1932.)

„...ističući da je to, u stvari, državni program novostvorene Nezavisne Države Hrvatske, da će u okviru te države Bosna i Hercegovina postati čisto muslimanski i hrvatsko područje na kome neće biti mesta za Srbе, Jevreje i Cigane...“

(Ante Šujak,
povjerenik za istočnu
Hercegovinu;
govor krajem svibnja 1941. na
skupu u hercegovačkom selu
Šipovici)

„...Nema više srpske vojske! Nema više Srbije! Nema godišnja, naših krovopija. Nesitalo je ciganske dinastije Karadordjevića, pa i kod nas – uskoro – drumovi će poželeti Srbiju, al' Srbija više neće biti...“

(Viktor Gutić,
ustaški povjerenik
za blizu Vrbasu
banovinu;
govor krajem
svibnja 1941. u
Sanskom Mostu)

Nacistička Njemačka bila je predvodnik u provedbi nasilne politike prema Romima, koja se sastojala od NEDRAGOVLJNE EUTANAZIJE – DEPORTACIJE (koncentracijski logori) – KONAČNOG RJEŠENJA (ubijanje). U tu svrhu nacistički rasni znanstvenici, poput Roberta Rittera, objavili su rasnu klasifikaciju Roma:

Z	Čistokrvni Cigani ili čisti Cigani
ZM	Cigani mješanci s jednakim udjelom ciganske i mješane njemačke krvi
ZM+, ZM (+)	Cigansi mješanci s većim udjelom ciganske krvi
ZM 1. razred	Jedan roditelj je čisti Ciganin, drugi je njemačke krvi
ZM 2. razred	Jedan roditelj je ZM 1., a drugi njemačke krvi
ZM-, ZM (-)	Cigansi mješanci s većim udjelom njemačke krvi
NZ	necigani (npr. nomadi bez romske ili sintske krvi)

Zemlje „sljedbenice njemačkog modela“ bile su Austrija, Italija, Slovačka, Mađarska, Rumunjska, Bugarska, Nezavisna Država Hrvatska; „okupirane zemlje“ Češka, Poljska i Francuska.

Početkom travnja 1941. Sile Osovine uspjele su u kratkom vojnom sukobu pobjediti vojsku Kraljevine Jugoslavije, čime je započeo Drugi svjetski rat i na hrvatskim područjima. Ustaški pokret, predvođen Antonom Pavelićem, došao je na vlast uz pomoć i podršku Sila Osovina, te osnovao Nezavisnu Državu Hrvatsku.

(Ante Šujak,
povjerenik za istočnu
Hercegovinu;
govor krajem svibnja 1941. na
skupu u hercegovačkom selu
Šipovici)

POJMOVNIK

NEDRAGOVLJNA EUTANAZIJA – usmrćivanje ljudi ubrizgavanjem smrtonosne tvari u tijelo

DEPORTACIJA – prisilno odvođenje u logor jedne ili više osoba iz političkih, vjerskih, nacionalnih ili drugih razloga

KONCENTRACIJSKI LOGOR – mjesto u kojima se za vrijeme rata masovno zatvara civilno stanovništvo zbog njihove nacionalne, vjerske, političke ili neke druge pripadnosti

KONAČNO RJEŠENJE – pojam koji se odnosi na plan njemačkih nacija da genocidom unište i ubiju cijatu populaciju Židova u Europi za vrijeme Drugoga svjetskog rata

IZVADAK IZ ČLANKA

„(...) treba iz hrvatskih sela odstraniti cigane, koji također već stoljećima hrvatskom seljaku iznuduju bilo milom bilo silom njegovu tešku muku. Ne treba ni govoriti o tom, kako hrvatsko selo nije nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krade konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

Prva je urednica „Hrvatskog jedinstva“ već donesla želju da se iz njih dođe dobra, koje će problemi rješiti, ali i druga, iako ne tako dobra, koja će traže interesi hrvatskog naroda. Tej međunarodnoj dodeći dobro, ali i rješiti, i to tako, da mijenja dođena, da se na Kupu i Sutli, ako ne na Drini i Danu, načini i učini, jest kroz svaki dan!

Poglavnik je stvar, kada će se taj problem rješiti: da li se lješnjem i presevljivanjem ili kako drukčije. Mi smo ističemo, da je životni interes hrvatskog naroda, da to bude pravilo i radikalno rješenje.

Nekako u isto vrijeme, kada su Srbi poplavile hrvatske zemlje, dovali su se u naše krajeve i Zadarski. Uloga je njihova u namjeri hrvatskog naroda, ali i u njihovim posmatranjima, i u mogućnostima, kojima ih je primjerili svi gospodari, kada su učinili to u kojim narednim danima pravac nego — Šta ih sve i svuda! Nije Hrvat onda znao, da u svome sjeveru prim opasnu, smrtonosnu grigu, koja će čitanome hrvatskom narodu, a gospodarima, dovesti do smrti?

Dodata duga je pohodna raspisana pismo: Dečko Šebić, „pa se ne zadovoljite postrojnjicom, već hodoče postati gospodari. Namunože se na hrvatskoj

čitavu zemlju, dovoli su se na naše krajeve i Zadar, da mi se iz njih dođe dobra, već dobro. Zadarski su redom, ali i zadržati, ali i ono što je u njihovim rukama, i na njima osuđiti. Iz narodnog tijela treba izvršiti sve čišće. Operacija će biti velika, ali će zato narodno tijelo, kada pređe granicu, biti opet mlado, svježe i poletno.“

A da će se sva tri socijalno-politička problema rješiti? Da li se lješnjem i presevljivanjem, ili takođe, da se uvede zakon o odstranjenju ciganaca, da se uvede zakon o odstranjenju romske i sivježih snaga?

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac života. Sve su hrvatske škole zauzeti, ali i hrvatski mladići oduzeti i obvezati od svjeće vjeće i Čekve, a kojim se hrvatski narod veže već 1380 godina.“

„Zadarski nikako više i ne pomisli, da bi medu hrvatskim narodom moglo biti poseban od njegove narodne

čišće snage — mora stresti sa sve, sve takve, neputne nametnike. To treći način sedamdeset, naša budućnost, naši mir i naša sloboda: to traži briga za naše hrvatske seljake, ali i naše gradjevinare, naše hrvatske zemlje, naše seljaci i naše seljake domove i na oskrvniva naših seljaka žena i djevojaka. Ne treba ni govoriti o tom, kada hrvatsko selo nikad bilo sigurno od tih vječnih putnika. Krede konja i drugoga domaćeg blaga, krade poljskih plodina, otmajaju život i pravac života, te u satnici zlakom gradići izvršiti svu svoju. Oni su u svijetu rukama koncentrirati sve niti, kojima se odvajaju život i pravac ž

4.

RASNI ZAKONI, POPISIVANJE ROMA, MASOVNA UBOJSTVA – POČETAK PROGONA ROMA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

RASNI ZAKONI

Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti

čl. 1.Arijskog porijetla je osoba, koja potjeće od predaka, koji su pripadnici europske rasne zajednice ili koji potječu od potomaka te zajednice izvan Europe. U koliko za stanovite službe ne postoje druge odredbe, arijsko se porijetlo dokazuje krsnim (rodnim) i vjenčanim listom predaka prveg i drugog koljena (roditelja te dječeva i baka). Kod pripadnika islamske vjerske zajednice, koji ne mogu pridonići na vedenje isprave, potrebno je pismeno posvjedočenje dvije vjerodostojnijih svjedoka, koji su poznavali njihove predele, da među njima nema osoba nearijskog porijetla. U dvojbenim slučajevima donosi odluku ministarstvo unutarnjih poslova na prijedlog rasnopolitičkog povjerenstva."

čl. 4.kao Ciganin u smislu ove zakonske odredbe vrijedi osoba, koja potječe od dvaju ili više predaka drugog koljena, koji su Cigani po rasi..."

(Narodne novine, 30. IV. 1941.)

Zakonska odredba o zaštiti arjevske krv i časti hrvatskog naroda

čl. 1.Brak Židova i inih osoba, koje nisu arijskog porijetla, je zabranjen. Isto tako je zabranjen brak osobe, koja pored arijskih predaka ima jednog predka drugog koljena po rasi Židova ili drugog europskog nearijskog porijetla. Koje osobe vrijede kao Židovi ili neariji određuje zakonska odredba o rasnoj pripadnosti."

čl. 2.Posebna dozvola za sklapanje braka potrebna je u sljedećim slučajevima: 1. za brak osobe sa dva predka drugog koljena Židova po rasi s osobom, koja ima jednog predka drugog koljena Židova po rasi, ili s osobom, koja je arijskog porijetla; 2. za brak osobe, koja ima među predcima pripadnike drugih neeuropskih rasa s osobama isto takvog porijetla, ili s osobom, koja ima jednog ili dva predka drugog koljena Židova po rasi ili jednog predka drugog koljena Ciganina po rasi, ili s osobom arijskog porijetla; 3. za brak između državljana i državnih pripadnika, ukoliko nije po točki 1. zabranjen. Dozvolu za takav brak izdaje ministarstvo unutarnjih poslova po saslušanju rasnopolitičkog povjerenstva."

(Narodne novine, 30. IV. 1941.)

Ustaške su vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj preuzele nacističku politiku progona Roma. Romi su u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bili proganjeni zajedno sa Židovima i Srbima.

Ustaške su vlasti krajem travnja 1941. donile rasne zakone („Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti“, „Zakonska odredba o državljanstvu“, „Zakonska odredba o zaštiti arjevske krvi i časti hrvatskog naroda“) u kojima su odredile da Romi nisu pripadnici arjevske rase, pa su zbog toga ostali bez građanskih prava („građani drugog reda“).

Vlasti Nezavisne Države Hrvatske provele su u ljetu 1941. popisivanje svih Roma na svojem području kako bi ustanovile njihov broj i tako pripremile njihov progon („početak otvorene hajke na Cigane“). Osim toga, određeno je da se protjeraju oni nomadski Romi koji su ušli u Nezavisnu Državu Hrvatsku nakon njezina osnutka.

Istdobro, ustaške su vlasti razmisljale o potrebi iseljavanja svih Roma na jedno udaljeno i izolirano mjesto u Slavoniji ili Dalmaciji. Od toga se odustalo zbog sve težih ratnih (ne) prilika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Vlasti Nezavisne Države Hrvatske ubrzo nakon dolaska na vlast počinile su masovna ubojstva i mučenja romskog stanovništva. Tako su Romi bili ubijani na područjima oko Karlovca i u širem području Banovine. Masovna ubojstva Roma nisu se provodila sustavno niti je postojala određena zapovijed ili uputa vojnih i civilnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske za njih. Romi su vjerojatno i u tim slučajevima bili kolateralna (usputna) žrtva zločina koje su ustaše počinile nad pripadnicima partizanskog pokreta i nad civilnim stanovništvom.

ODREDBA O POPISIVANJU ROMA

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
U Zagrebu dne 3 srpnja 1941.
Broj: 13542/1941 pr. M.U.P.
Predmet: Cigana popis.

Kotarskoj oblasti svima

Kao prva mjera u postupku protiv ciganina određuje se popis svih cigana na području Nezavisne Države Hrvatske.

Popis imaju obaviti općinska poglavarstva Redarstvena ravnateljstva i predstojništva gradskih redarstava svako na svom području. Popis valja naciniti u tri primjerka, od kojih jedan ima ostati kod oblasti, koja je popis obavila, drugi valja dostaviti nadležnom Velikom županu, a treći Ministarstvu unutarnjih poslova.

Popis treba da sadrži redni broj, ime i prezime godine starosti i spol cigana, treba u popis grupirati po porodicama.

Kod glave svake porodice valja u opasci istaknuti jeli skitalac-čergaš, ili je stalno naseljen u kakvoj kolibi ili kućici, a u tom slučaju valja istaknuti, na čijem se zemljištu ta koliba ili kućica nalazi.

Neki cigani bave se stanovitim poslom, pak to valja kod glave porodice istaknuti, primjerice: koritar, kovač, svirač, konjski trgovac itd.

Cigane, koji su se na područje Nezavisne Države Hrvatske doskitali, nakon što je izbio svjetski rat valja već sada protjerati preko državnih granica.

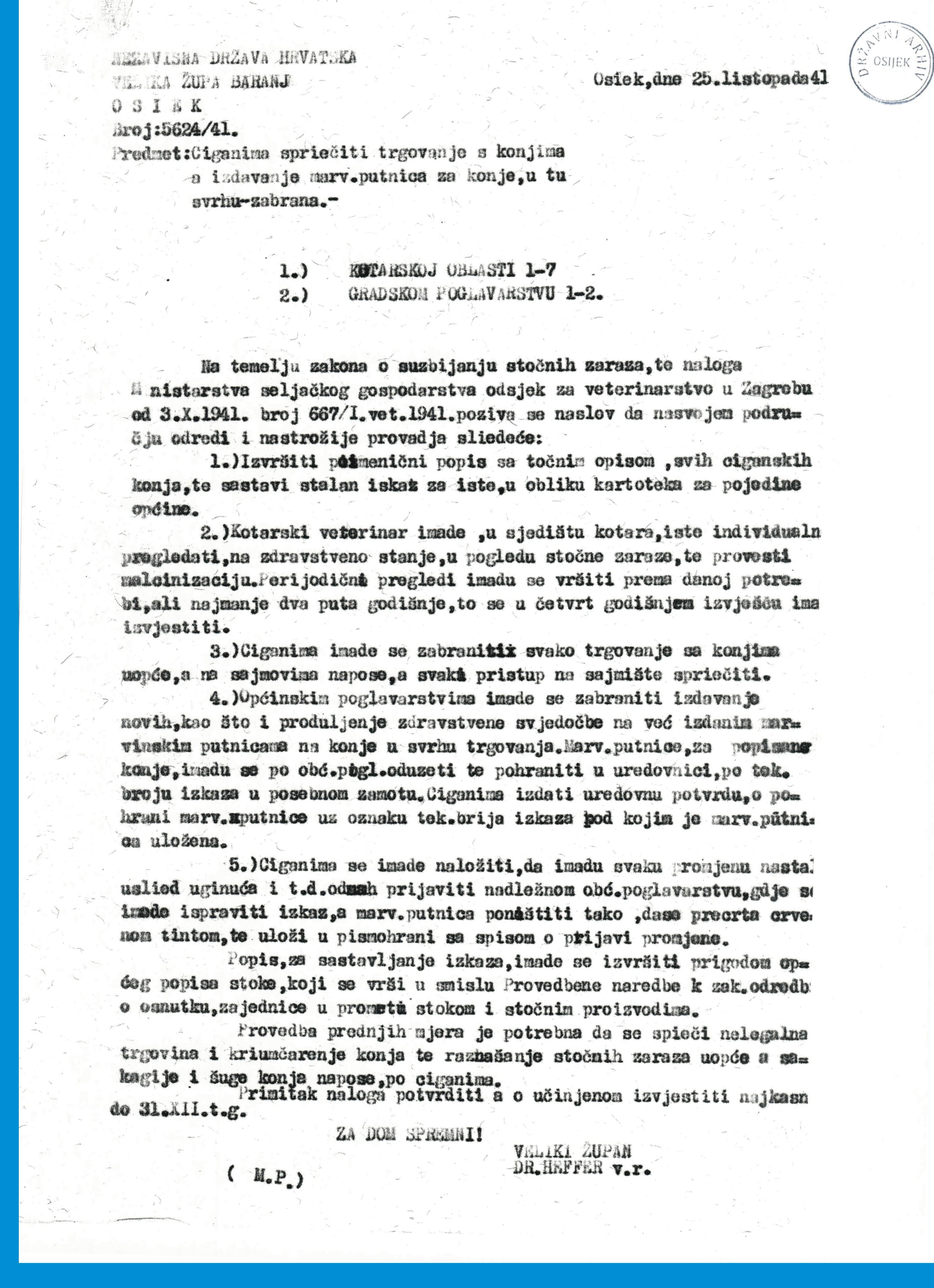
Općinska poglavarstva i redarstvena ravnateljstva odnosno predstojništva gradskih redarstava imaju popis odmah obaviti i primjerke popisa dostaviti Velikom županu i Ministarstvu unutarnjih poslova najduže do 31 srpnja 1941.

Kotarske oblasti će odmah po primitku ove naredbe uputiti područna općinska poglavarstva da po njoj postupaju.

Opći pomočnik
Ministra unutarnjih poslova
Hrvatski v. r.

Hrvatski državni arhiv

ZABRANA ROMIMA TRGOVINOM KONJIMA

DRŽAVNI ARHIV U OSJEKU

POJMOVNIK

RASNI ZAKONI – zakonske odredbe usmjerene protiv Židova i Roma donesene neposredno nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske po uzoru na nacističku Njemačku. Rasni zakoni bili su uporište na politiku istrebljenja Židova i Roma.

5.

DEPORTACIJA ROMA – KONCENTRACIJSKI LOGOR JASENOVAC

ZAPISNIK S JAVNE DRAŽBE ROMSKE IMOVINE U VINKOVCIIMA, 1942.

Datum: 17.11.1942.

Zapisnik s javne dražbe romske imovine u Vinkovcima, 1942.

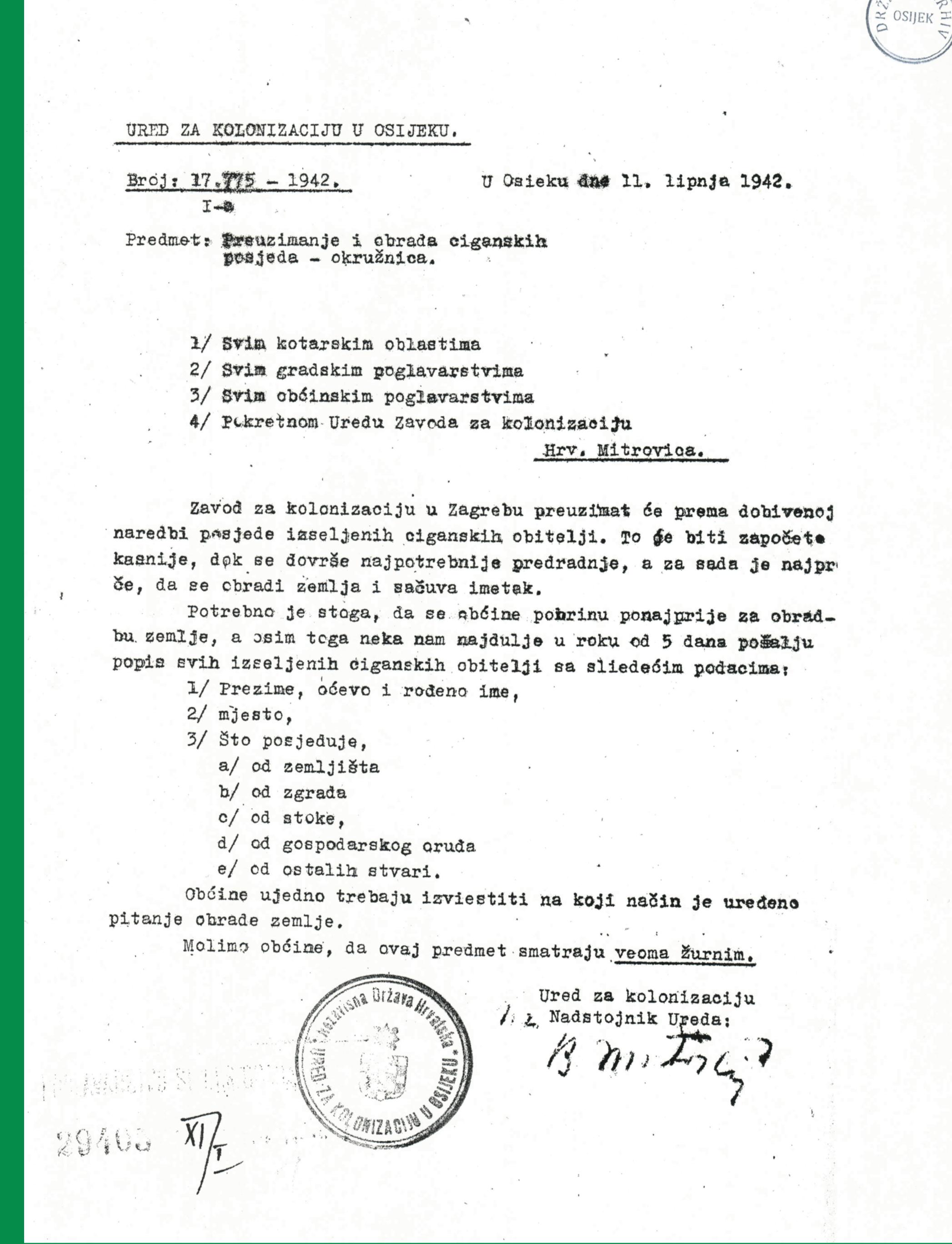
Nbr.	Ime i prezime	Šta je kupio	Urednik	Mjero
1	Blagoč Števo	drveni kafes	110	
2	Đurić Žarko	glavice	60	
3	Đurić Žarko	čevapi i kosa	65	
4	Đurić Žarko	čevapi	215	
5	Đurić Žarko	čevapi	55	
6	Đurović Ilija	čevapi	100	
7	Filipović Čivo	čevapi	80	
8	Janković Žarko	čevapi	75	
9	Đurić Žarko	čevapi	50	
10	Korac Žarko	čevapi	70	
11	Đurović Čivo	čevapi	40	
12	Đurić Žarko	čevapi	100	
13	Đurović Čivo	čevapi	60	
14	Korac Žarko	čevapi	80	
15	Đurić Žarko	čevapi	150	
16	Đurić Žarko	čevapi	60	
17	Đurić Žarko	čevapi	70	
18	Đurović Čivo	čevapi	180	
				1820

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV

Ustaške su vlasti početkom Drugog svjetskog rata deportirale dio romskog stanovništva u logore. Tako je nekoliko stotina Roma deportirano u koncentracijski logor Danica u Koprivnici, prvi logor koji su ustaške vlasti osnovale u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Većina Roma iz Nezavisne Države Hrvatske bila je deportirana u koncentracijski logor Jasenovac posebnom naredbom ustaških vlasti od 19. svibnja 1942. Ubrzo nakon izdavanja naredbe počela su masovna uhićenja i odvođenja Roma, a trajala su većinom do kraja ljetate godine. Novine su donosile izvještaje o deportacijama Roma, u kojima se isticalo da se na taj način riješilo pitanje „Cigana – parazita“, koje će iskoristavati kao radnu snagu u logorima. Svjedoci tih događaja, poput jasenovačkog logoraša Ilike Jakovljevića, primjećivali su da ustaške vlasti „čiste“ zemlju od Roma, što se u javnosti prikazivalo kao pokušaj njihova „privodenja radu“ i „zanatskom sposobljavanju“. Ustaške su vlasti Rome pri deportacijama u jasenovački logor obmanjivale prikazujući njihovo odvođenje kao kolonizaciju na imanja iseljenih Srba i Crnogoraca na Kosovu ili raseljavanje u druge dijelove države (poput Bosne ili središnjih dijelova Nezavisne Države Hrvatske) ili pak kao preseljenje u „cigansku državu“.

PREUZIMANJE ROMSKE IMOVINE OD USTAŠKIH VLASTI

DRŽAVNI ARHIV U OSIJEKU

CIGANI SE PRIHVACAJU RADA

Dat uvar, 20. studenoga. U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj niko ne može živjeti tko ne radi! To pravilo dakako vrijedi i za cigane. Do sada su oni sa nekim političarima bili izuzetci.

Dok još nije riješeno cigansko pitanje oni se pomalo prihvataju posla, jer im narod više ne daje milostinja. Vidju se

tu i tam, kako režu drva, kopaju po vrtovima, rade na poljima i obavljaju razne poslove, da bi tako zaradili pošteno svoj svakidašnji kruh. Prile, su se bavili prevarama, gatanjima, piljanjevanjem, kradnjama. U Ustaškoj Hrvatskoj sve se manje bave tim poslovima, jer znaju da su kazne za takova djela vrlo stroga.

CIGANI SE PRIHVACAJU RADA. NOVA HRVATSKA, 21.11.1941., BR. 205, STR. 12.

NACIONALNA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA

HRVATSKA SE SELA ČISTE OD CIGANA

HRVATSKA SE SELA ČISTE OD CIGANA. NOVA HRVATSKA, 03.06.1942., BR. 127, STR. 8.

NACIONALNA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA

Romi su u jasenovački logor većinom odvoženi željeznicom, i to u stočnim vagonima, bez hrane i vode.

Za vrijeme i nakon tih deportacija ustaške su vlasti preuzimale imovinu Roma, koja je često bila uništena kako bi se izbrisali tragovi života Roma na tim područjima. U drugim slučajevima romski posjedi predavalu su se određenim pojedincima, a druga nepokretna imovina Roma nudila se na javnim dražbama, gdje ju je kupovalo mjesno stanovništvo.

Rome nisu samo deportirali u logor Jasenovac i druge ustaške logore, već su ih slali i na prisilne radove izvan Hrvatske, najviše u Njemačku.

6.

UVJETI ŽIVOTA ROMA U KONCENTRACIJSKOM LOGORU JASENOVAC

SVJEDOČSTVO
JOKE NIKOLIĆA,
PREŽIVJELOG
ROMSKOG
ZATOČENIKA
LOGORA JASENOVAC

„Otvoriše i naš vagon. Stanice nema. Desno vidim visok dimnjak, a slike strane naselje. Tamo desno, zapazam neko koljane mase naroda, neko miješanje, potrcavanje. Da, to je industrija. Tako sam mislio. Istjeriše nas, postrojci. Od vagona do logorskog prostora, a tada još nisam niti znao da je to logor, niti da je to Jasenovac, s obje strane ustaša do ustaše. Uveli su nas pod neku šuplu i tu nas razvlastili ove imovine. Sve su nam oduzeli i ono što je vrijedilo, a ono što nije imalo skoro nikakvu vrijednost.“

Izdana je naredba da se svrstamo u kolonu. Ispred nas ustaša. Nekamo nas vodi. Prolazimo pored nekog jezera. Odveli su nas u nekakav prostor žicom затvoren. Ma to je bilo jadro za gledati, a da i ne govorim kako je to bilo tesko i licho dozivljavati.“

„Kada je noć već dobrim dijelom poodmakla, a jutro se približavalo, među nas udioše razularene judiske spodobe u uniformi ustaša i svima nam vezače ruke na ledima. Sve nas potjerše. Oko nas ustaše s debelim drvenim štapovima, udaraju, psuju, viču.“

U tom metežu dodosmo do obale rijeke. Ulazimo u skelu, a kada je napunimo, pućući motornim čamcem začas pristadimo uz drugu obalu.

Izveli su nas na neku poljanu. Naredili su da sjednemo. Tako smo sjedili 15-20 minuta...“

„...Ne znari tko, ali jedan od ustaša povikao je da ustanu svi muškarci i da se svrstaju u dvored. Žene i djeca ostadeće. Čak se i nepozdravimo. Nismo se nadali rasタンku...“

„...Korak po korak i zastadowsmo. Došli smo do obale rijeke. Odvodili su pet po pet. Započeo likvidacija. Nekoliko redova ispred mene su moja dva brata... Doveli su nas do velike grobnice...“

Gledam: kolju, mlate. Ustaše otpuhuju, psuju majku, sestru... Zasukanih rukava stalno se cerekaju. Kratko i odrešito narediš nam da se skinemo do gola. Odvezali su nam ruke. Sva petorica is-tovremeno se svlaciemo...“

Joka Nikolić, preživjeli zatočenik. Uhvaćen sam kao Ciganin, Poruke -glasilo Spomen-područja Jasenovac, 1. ožujka 1976., br. 1 (10), god. VII, str. 4.

(Spomen – područje Jasenovac)

Logor Jasenovac bio je sastavljen od nekoliko logora u kojima su bile smještene posebne skupine zatočenika. Tako su prvi zatočenici jasenovačkog logora bili Srbi i Židovi, Hrvati komunisti i antifašisti, a zatim su u logor deportirani Romi. Za razliku od drugih zatočenika, ustaške logorske vlasti Rome nisu službeno bilježile pojedinačno, već kao dio određenoga „željezničkog vagona“. Dio Roma dolazio je u logor pješice u dugotrajnim marševima. Svima njima dolaskom u Jasenovac oduzeta je, odnosno opljačkana, sva osobna imovina.

Romi su bili zatočeni u nekoliko dijelova unutar sustava logora Jasenovac. Dio je bio zatočen u logoru Ciglana, koji se nalazio na vrlo močvarnom i poplavnom području, zbog čega je bio teško osvojiv partizanima. Logorski prostor bio je ograđen žicom sa stražarskim kontrolama. U sklopu Ciglane nalazio se logor III-C, gdje su brojni Romi umirali uslijed nedostatka hrane i vode.

Dio Roma bio je zatočen u selu Uštici, iz kojeg su ustaške vlasti prethodno iselile srpsko stanovništvo. Rome su smještali u iseljene srpske kuće, no zbog prenapučenosti dio je Roma premješten u Donju Gradinu, prekosavsko selo koje se danas nalazi u Bosni i Hercegovini.

Prehrana romskih zatočenika bila je lošija od prehrane ostalih zatočenika, a njihov je broj varirao između nekoliko stotina i nekoliko tisuća. Svjedoci navode da na području logora Jasenovac nije bilo mesta za spavanje te da su se zatočenici „ugušili sjedeći“. Nakon iscrpljivanja gladi romskih zatočenika uslijedile su njihove masovne likvidacije. Osim toga, dio romskih logoraša bio je prisiljen pjevati i zabavljati ustaške stražare.

Većina preživjelih svjedoka iz logora Jasenovac navodi da je većina romskih zatočenika ubijena u svega nekoliko mjeseci. Likvidacijom su bili obuhvaćeni romski muškarci i žene te njihova djeca.

ROMI U LOGORU JASENOVAC

SPOMEN – PODRUČJE JASENOVAC

ROMI U LOGORU JASENOVAC

SPOMEN – PODRUČJE JASENOVAC

„...Pisano 14/XII 1941
Draga ljuba mogu ti javiti da sam živ i
zdrav koje i tebi želim dobro zdravlje
i veselje i djeci da vas ovo moje pismo
nađe u veselju i zdravlju i koje vama
želim da sprobavite ove Svece u naj
ljepšem veselju zadovoljstvu. Draga
ljuba jasam tvoje pismo primijo i u
njemu sam sve dobro razumijeo što mi
pišeš. S tome pitaš skim sam iz Sela
ja sam samo sa Đurom Nikola i Miško.
Draga ljuba javi mi što ima novoga dali
ko dolazi kući ja se nadam da će skoro
doći Kući i javimi jelo se Brat oženio.
za mene ne vodite briže meno je pot-
puno dobro. Primitate svi skupa srdačan
pozdrava od Mene Bedomija. Prvo ti i
djeca otac Mati Brat Sestra i ostali
svi skupa koji žele čuti zamene.
Zbogom do viđenja...“

Pismo Franje Kalanjoša iz njemačkog zarobljeništva od 21. siječnja 1942.
svojoj supruzi Ljubi Oršoš iz romskog naselja Zeljice kraj Koprivnice

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV

EVZ FOUNDATION
REMEMBRANCE
RESPONSIBILITY
FUTURE

Institut
Institut
Institute
of Social Sciences
IV
PILAR

7.

BIJELI CIGANI

Bijelim Ciganima nazivano je romsko stanovništvo muslimanske vjeroispovijesti koje je živjelo sjedilačkim načinom života na području Bosne i Hercegovine. Ustaške vlasti nisu ih u početku razlikovale od drugih romskih skupina i prema njima su provodile rasnu politiku progona. Takođe ustaški politici prema Bijelim Ciganima usprotivio se dio muslimanskih svjetovnih i vjerskih vlasti ističući da oni nisu pripadnici romske zajednice, već njihove muslimanske zajednice. Kako bi to dokazali, osnovana je posebna komisija u kojoj su bili istaknuti pripadnici muslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Navedena komisija je objavila elaborat kojim su dokazivali da se Bijeli Cigani moraju smatrati sastavnim dijelom muslimanskog stanovništva te sasvim „asimiliranim“, „pohrvaćenim“ i rasno arijskim dijelom stanovništva. Vlasti Nezavisne Države Hrvatske prihvatile su navedeni elaborati i krajem kolovoza 1941. odredile obustavu popisivanja Bijelih Cigana u sklopu popisivanja svih Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Vlasti Nezavisne Države Hrvatske počele su u svibnju 1942. masovno deportirati Rome u logor Jasenovac, deportirajući pritom i Bijele Cigane. To je izazvalo reakciju dijela muslimanskih intelektualaca iz Zenice, koji su, „Zeničkom rezolucijom“ zatražili obustavu deportacije Bijelih Cigana i poštivanje odredbe o njihovo zaštiti. Uslijedio je odgovor vlasti Nezavisne Države Hrvatske, koje su posebnom naredbom od 29. svibnja 1942. obustavile njihove daljnje deportacije, navodeći da se radi o muslimanskim Romima, koji su definirani kao arijevcii. Sukladno toj odluci spašen je znatan dio muslimanskih Roma.

ODREDBA O RASNOJ PРИПАДНОСТИ BIJELIH CIGANA

Prijepis.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Broj: 32.661 – 1941.
Predmet: Cigana bijelih-rasna pripadnost.

Zagreb, dne 30. kolovoza 1941.

KOTARSKA OBLAST

DERVENTA.

Povodom molbe Miraković Šabana i drugova iz Dervente, te predstavke Doglavnika g. Ademage Mesića, određuje se, da se u tako zvane bijele cigane muslimane nema dirati, jer se isti imaju smatrati arijevcima. Stoga se na iste ne smije primjenjivati nikakve mjere već odredjene ili koje će se odrediti protiv cigana.

Tako zvani bijeli cigani su pripadnici islama, izvršavaju točno vjerske obrede, žene se i udavaju sa ostalim muslimanima Hrvata imaju svoje kuće, a u glavnom su obrtnici, pa se stoga imaju prema odredbi g. Poglavnika smatrati arijevcima.

Prednje se dostavlja radi znanja i upravljanja.

Opći pomoćnik
Ministarstvo unutarnjih poslova
Herkvi v.r.

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV

ZENIČKA REZOLUCIJA

Zenički Muslimani održali su sastanak povodom upućivanja u sabirne logore Muslimana tzv. „cigana“ iz Travnika i povodom glasina da će se isto tako postupiti i s ostalim Muslimanima tzv. „ciganima“ Herceg-Bosne, pa su nakon svestranog poučavanja ovog za islamsku zajednicu vrlo važnog pitanja konstatirali slijedeće:

Sveta, uzvišena i zakonom priznata vjera islam ne poznaje podjelu ljudi po rasi i klasi. Jedino priznaje razlikovanje po uljubbi i pojedinačnoj vjernosti, pošto su najpribraniji i najplemenitiji kod Boga dž. š. samo oni, koji se najtačnije drže propisa vjere.

Muslimani tzv. Cigani jesu sastavni dio muslimanskog elementa u Herceg-Bosni. Oni se ni po čemu ne razlikuju od ostalih Muslimana. Rađaju se i umiru kao Muslimani, vode se u istim maticnim knjigama, izvršavaju sve obrede islama, žene se i udaju sa ostalim Muslimankama i Muslimani ih nisu nikad ni smatrali, da su što drugo nego Muslimani, kao i ostali. Uvijek su sa ostalim Muslimanima jednako izvršavali vjerske i državljanske dužnosti i uživali su i ostala prava kao i svi Muslimani u svim vremenima svoje prošlosti i sadašnjosti. Svi Muslimani bez razlike ih i sada kao i uvijek smatraju dijelom svoga vlastitog i zajedničkog tijela te najenergičnije i najčešće osuđuju svako izdvajanje i razlikovanje ovih Muslimana od ostalih. Svi Muslimani hoće i jednodušno traže, da ovi Muslimani imaju isti položaj kao i svi ostali Muslimani Herceg-Bosne.

Pod pojmom „ciganin“ imade se smatrati samo necivilizovani nomad (skitnica), koji nema stalnog nastana, niti odredene uljubde, nego se skita od mjesta do mjesta, provodi lupeški život i za koga ne postoje nikakve ni državne ni druge granice.

Postoji odredba Ministarstva unutrašnjih poslova od 30. VIII 1941. br. 32661/41, koja određuje da se u tzv. „bijele Cigane“ Muslimane nema dirati, jer se isti imaju smatrati arijevcima. Stoga se na iste ne smiju primjenjivati nikakve mjere već odredene i koje će se ubuduće odrediti protiv Cigana.

Prijepis ove odredbe se prilaže.

Radi toga su zenički Muslimani odlučili, da ove svoje zaključke i konstatacije upute svojim najvišim vjerskim vlastima, od kojih mole i traže slijedeće:

1) Da se najžurnije učini sve potrebno, da mjerodavni faktori pozovu sve upravne vlasti, da se odredba Ministarstva unutrašnjih poslova od 30. VIII 1941. br. 32661/41 strogo respektira i da se ovaj dio našeg muslimanskog elementa kao i svi muslimani, koji imaju svoja stalna boravišta i zanimanja, zaštite.

2) Da se najžurnije zatraži, da se svi oni, koji su već odvedeni u sabirne logore povrate svojim kućama i našoj muslimanskoj zajednici.

3) Da se zatraži od mjerodavnih faktora, da se one vlasti i organi, koji rade protivno ministarskoj odredbi od 30. VIII 1941. br. 32661/41 pozovu na odgovornost i privedu zaslужenoj kazni.

U Zenici 26. svibnja 1942

(Muhamed Džemaludinović, „Jedno svjedočanstvo naše humanosti iz ratnih dana“, *Takvim*, 36 (1971.): 72-73.)

EVZ FOUNDATION
REMEMBRANCE
RESPONSIBILITY
FUTURE

Institut
hrastvenih znanosti
Institute
of Social Sciences
IVO PILAR

8.

OTPOR ROMA

SURADNJA
ROMA S
PARTIZANIMA

(...) sredinom jula 1942. godine saznao se u partizanima da se u jednoj sumi između Krestelovca i Govedeg Polja, u ravnicaškom dijelu daruvarske općine, krije nekoliko romskih porodica koje su se spasile od ustaškog terora i odvođenja u jasenovački logor. Upućen sam tamo da upostavim s njima kontakt i da ih privolim da se sklone na sigurnije mjesto, na Papuk, a da se sposobni priključe partizanima, u borbi. To sam i učinio jedne noći. Žatekao sam oko 40-tak muškaraca, žena i djece – gladnih, prestrašenih i nepovjerljivih. Imali su od oružja tri lovacke puške, nekoliko sjekira. Do tada su živjeli u raznim mjestima daruvarske i garešnice općine. Ne mogu se danas sjetiti ni jednog imena ni prezimena tih Roma. Njihov dolazak na slobodno partizansko područje organiziran je poslije netko drugi, a u augustu ili septembru 1942. godine, u Bijeloj, gdje su se smjestili, formiran je romski partizanski vod od petnaestak boraca. Oni se nisu hteli odvajati od svojih porodica, po onome što sam saznao kasnije od boraca, najčešće su izvršavali zadatke rekvizicije oružja i materijalnih dobara od neprijateljskih nastrojenih stanovnika u ravnicaškom dijelu daruvarske općine koji je bio pod kontrolom neprijatelja. Izvršavali su te zadatke, koliko se sjećam usputno dobivenih informacija, uspješno i vrlo savjesno. Ova romska jedinica, sigurno ne jača od voda, djelovala je u Bijeloj kratko, možda do jeseni 1943., jer su pojedini njeni borići upućivani u veće partizanske jedinice, a njihove porodice su se zajedno sa srpskim stanovništвом ovog kraja povlačile pod natilima neprijatelja dublje na Papuk (...).

(svjedočanstvo Krste Bošanac, preuzeto iz knjige Luka Šteković, *Romi u virovitičkom kraju*, Beograd: Radnička Štampa, 1998., str. 49 - 50.)

Romi su se u mnogim evropskim zemljama priključili antifašističkom pokretu, i to posebno u Srbiji, Italiji, Francuskoj, Slovačkoj, Crnoj Gori, Bugarskoj, Makedoniji, Grčkoj i Albaniji.

Romi su se odupirali suradnji s ustaškim vlastima, kao što to pokazuje primjer sa širem području Grubišnog Polja, gdje neki navode da za vrijeme čitavog rata nijedan Rom nije surađivao s ustaškim vlastima.

Dio Roma aktivno je sudjelovao u partizanskom pokretu, i to ponajprije kao reakcija na ustaško nasilje nad njima, posebice u vrijeme masovne deportacije Roma u Jasenovački logor sredinom 1942.

Posebno je zanimljiv slučaj prve „ciganske partizanske jedinice“ u daruvarskoj okolici. Naime, u srpnju 1942. partizani su pronašli nekoliko romskih obitelji s ukupno četrdesetak osoba u šumi između Krestelovca i Govedeg Polja, koje su onamo pobegle zbog straha od ustaških deportacija. Nakon što su ih partizani pronašli, postali su dio njihovih jedinica i aktivno su sudjelovali u oružanom otporu protiv vlasti Nezavisne Države Hrvatske i njihovih saveznika. Dio Roma u partizanskim jedinicama posebno se isticao hrabrošću.

POLICIJSKI KARTON ROMA FRANJE MAVROVIĆA

Obiteljsko ime: MAVROVIĆ		Typus: HRVATSKA REPUBLIKA HRVATSKA ARHIV ZA ISTORIJU RADNIČKOG POKRETA
Krsno ime: FRANJO		Fotografiran dne 7/1942. br. 34352
Nadimak:		Sv. Klari
Gene-	oca: pok. Marko, ratar	
ralia:	matere: Jela rodj. Ša	
Zvanje, zanat i t. d.:	piljar	
Sadanje zanimanje:	Sv. Klara, opć. isto	
Rodno mjesto:		
Zavičajna općina:		
Godina rođenja:	1885	
Vjeroispovjest:	rkt.	
Stalniš:	neož.	
Djeca:		
Zadnje obitavalište:	Sokolgradska 56	
Služio u vojništvu kod:		
Izmjera tijela:		
glava . .	54	prsa . . 86
Sposobnosti:		
Govori jezike:	hrvatski	
Čita, piše:	"	
Spretnost i umijeća:		
Praktika:		
Mijenjanje obličja:		
Nadjevanje krivih imena:		
Odan piću:		
Smrtonosnost:	nagle bolesti, teškog dušenja, epilepsi, nesvesti, jesti, bedastoci, gluhonjemost i t. d.	
Zločinački jezik:		
Rukopis:		
Mavrović Franjo		
Daktiloskopiran:		
Opaska:		
HRVATSKA REPUBLIKA HRVATSKA ARHIV ZA ISTORIJU RADNIČKOG POKRETA		

Hrvatski državni arhiv

EVZ FOUNDATION
REMEMBRANCE
RESPONSIBILITY
FUTURE

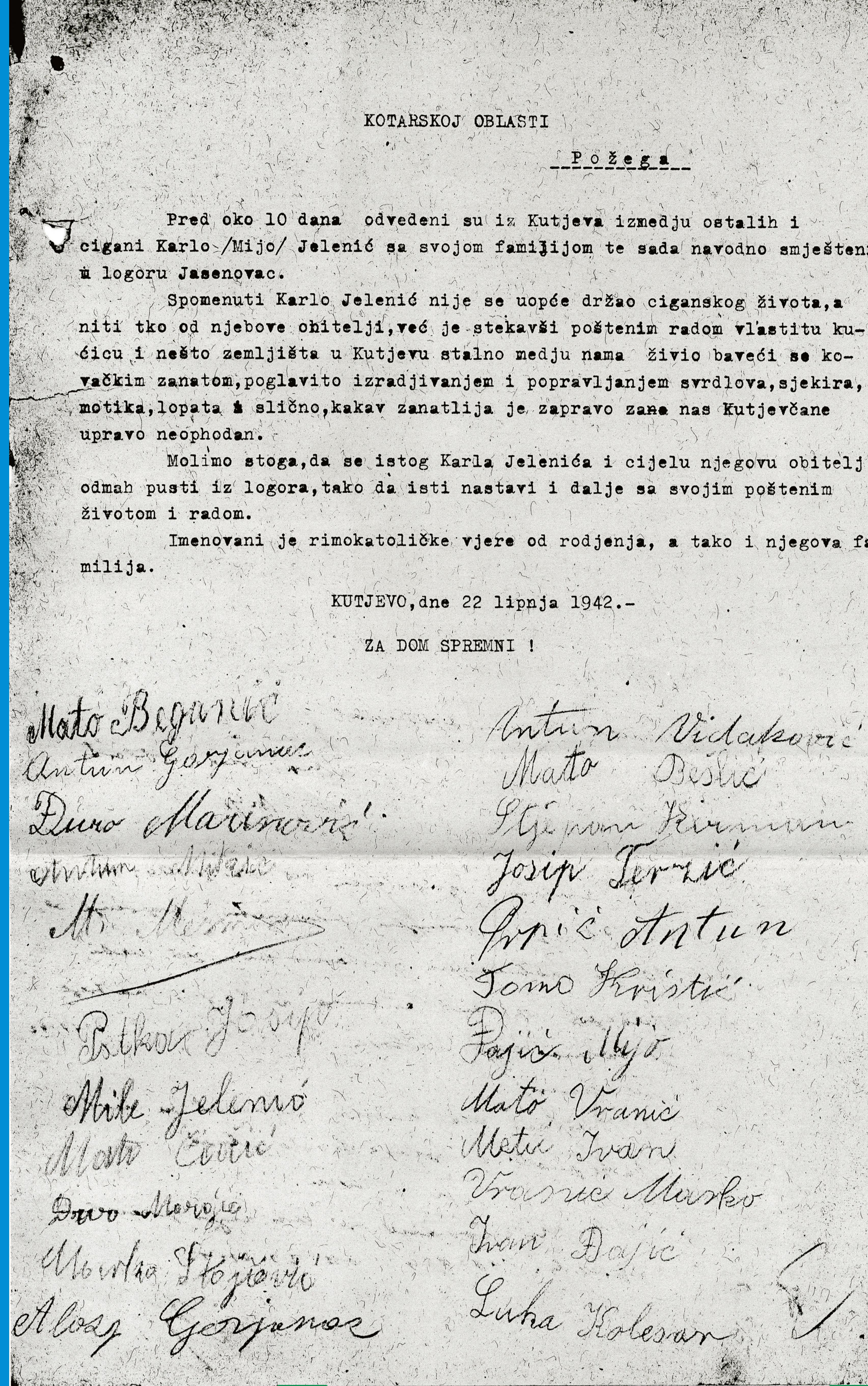
Institut
Institut
of Social Sciences
PILAR

9.

SPAŠAVANJE ROMA

PETICIJA STANOVNIKA KUTJEVA ZA SPAŠAVANJE ROMA

Slično kao u većini europskih zemalja, stanovništvo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj Roma je doživljavalo negativno kao lijenci (besposličare), varalice i kriminalce. Unatoč takvom „tradicionalnom“ negativnom stajalištu, dio građana nastojao je pomoći Romima i spasiti ih od politike ustaških vlasti.

Neromi su bili svjedoci ustaškog deportiranja Roma u logore, gdje je većina od njih i ubijena. Kolone Roma koje su vodili ustашi uz pomoć vojske i redarstvenika nisu mogle ostati neprijemećene u široj javnosti. Stoga je dio hrvatskog stanovništva nastojao spasiti svoje romske sugrađane. Tako je četrdesetak seljaka iz Pisarovine 1942. neuspješno pokušalo spasiti tamošnje Rome od deportacije. Sličan neuspjeh doživio je pokušaj intervencije stanovnika Tenje, koji su se zajedno s tamošnjim ustaškim tabornikom zalagali za povratak 19 romskih obitelji iz jasenovačkog logora. Kutjevčani su, također bez uspjeha, 1942. peticijom pokušali vratiti 44 tamošnja Roma deportirana u Slavonsku Požegu. U peticiji su „garantirali“ za sumještane Rome, navodeći da su mirni i radišni ljudi. Stanovnici Gunje nastojali su izbaviti romske sumještane iz vlakova za deportaciju, tvrdeći da su im u najbližem srodstvu ili pišući državnim vlastima u Zagrebu da su gunjanski Romi „pošteni i vrijedni ljudi“ te da očekuju njihovo puštanje iz logora.

U spašavanju Roma sudjelovali su i neki predstavnici lokalnih političkih i policijskih vlasti Nezavisne Države Hrvatske. Tako je Jakob Prijavec, zapovjednik oružničke postaje u Općini Sokolovac (područje Koprivnice), odbio u lipnju 1941. izvršiti zapovijed o uhićenju tamošnjih Roma i njihovoj deportaciji u logor Danica. Posljedica njegove odluke bila je da su tamošnji Romi preživjeli rat. Općinske vlasti iz Vrpolja (područje Đakova) spasile su 1942. iz jasenovačkog logora desetak Roma starosjedilaca na temelju molbi tamošnjeg stanovništva.

ODJEL U POŽEGI –
DRŽAVNI ARHIV U SLAVONSKOM BRODU

10.

GENOCID NAD ROMIMA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

BROJ
UBIJENIH
ROMA:

INSTITUCIJE:

Spomen – područje
Jasenovac:
16 173
(stanje ožujak 2018.)

ZNANSTVENICI:

Milan Bulajić:
40 000

Rajko Durić:
40 000 – 60 000

Manachem Shelah
i Dennis Reinhartz:
26 000

Ferdo Čulinović:
30 000

Jozo Tomasevich:
20 000

Ivo Goldstein:
15 000

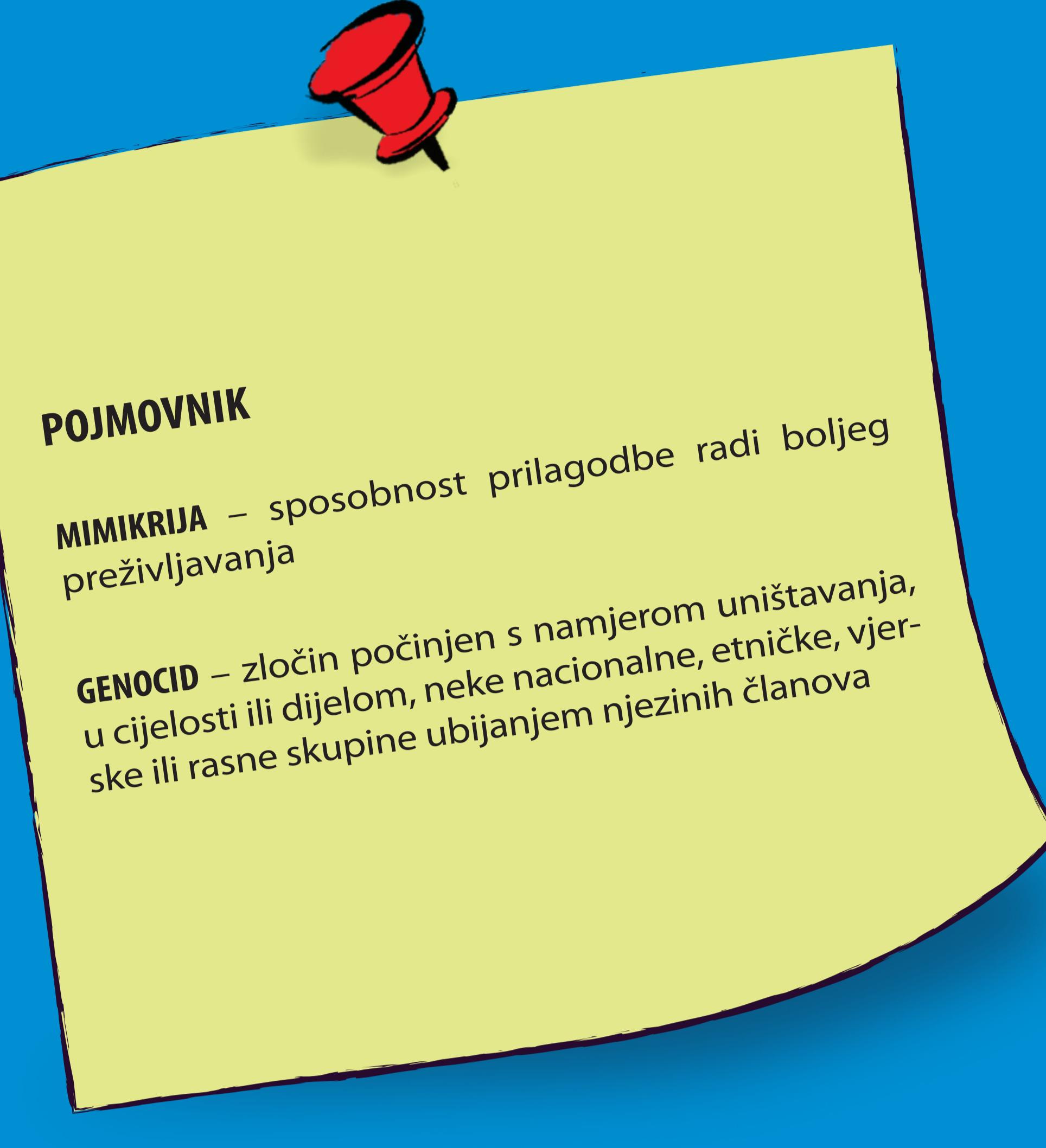
U većini znanstvenih djela navodi se da je u Drugom svjetskom ratu ukupno ubijeno između 220 000 i 500 000 Roma.

Broj stradalih Roma zasigurno je jedno od središnjih pitanja na koje je potrebno odgovoriti kako bi se shvatili razmjeri njihova stradanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Utvrđivanje stvarnog broja Roma ubijenih u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj otežava činjenica da ustaška i druga dokumentacija o broju Roma deportiranih u ustaške logore nije sačuvana. Osim toga, znatan dio Roma pribjegao je „etničkoj mimikriji“, odnosno skrivanju svojeg podrijetla u strahu od progona.

Pitanje stradanja Roma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u većini je slučajeva nužno povezano s pitanjem njihova stradanja u logoru Jasenovac. Upravo oko tog pitanja postoje znatna razmimoilaženja u procjenama, koje se kreću od 7000 do 60 000 Roma stradalih u Jasenovcu. Spomen – područje Jasenovac prikupilo je na temelju vlastitih istraživanja podatke o više od 16 000 romskih žrtava u jasenovačkom logoru.

O razmjerima stradanja romskog stanovništva u Hrvatskoj tijekom Drugoga svjetskog rata najbolje svjedoči činjenica da su prijeratni popisi stanovništva zabilježili oko 15 000 Roma (1931.), a prvi poslijeratni popis stanovništva iz 1948. zabilježio ih je samo 405 na području Hrvatske i 442 na području Bosne i Hercegovine. Romski je stanovništvo na području Nezavisne Države Hrvatske dakle bilo gotovo potpuno demografski uništeno.

Dennis Reinhartz u jednom od svojih radova istaknuo je da je na području Nezavisne Države Hrvatske, „proporcionalno gledajući“, izvršen najveći genocid nad romskim stanovništvom tijekom Drugoga svjetskog rata.

*Gelem, gelem (išao sam, išao)
išao sam išao dugim putovima
sretao sam sretne Cigane
ej Cigani odakle vi dolazite?
čergama i gladnom djecom
a a Cigani, a a djeco
a aj Cigani, a aj djeco
imao sam i ja veliku obitelj
ubila ih crna legija,
čerge izrezali i Cigane i Ciganke
među njima i malu djecu
a a Cigani, a a djeco
a aj Cigani, a aj djeco
otvori Bože tvoja crna vrata
da mogu vidjeti gdje su moji ljudi,
pa ču ponovo otići dugim putovima
da mogu hodati sa sretnim Ciganima
a a Cigani, a a djeco
a aj Cigani, a aj djeco
gore Cigani, sada je tren sreće vaše
ustanite i Vi iz naših snova(mrtvi)Cigani,
o crno lice i crne oči
želim vas poput crnog grožđa
a a Cigani, a a djeco
a aj Cigani, a aj djeco*

